

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Носової О.В.
«Психологічні чинники стресостійкості особистості юнацького віку з
травматичним досвідом», подану на здобуття наукового ступеня доктора
філософії (PhD) за спеціальністю 053 Психологія

1. Актуальність теми дослідження. Дисертаційне дослідження Носової О.В. є надзвичайно своєчасним і соціально значущим. В умовах повномасштабної війни в Україні проблема психологічного відновлення молоді, яка зазнала травматичного впливу, набуває статусу стратегічного завдання для психологічної науки. Юнацький вік є сенситивним періодом для формування ідентичності, а наявність травматичного досвіду може деформувати цей процес. Робота авторки заповнює суттєву лакуну в розумінні того, які саме внутрішні чинники дозволяють юнакам не лише виживати, а й демонструвати посттравматичне зростання.

Аналіз представлених матеріалів (15 публікацій, 5 з яких – у наукових фахових виданнях Категорії Б, а інші – у збірниках матеріалів конференцій та круглих столів за період 2023-2025 рр.) дозволяє зробити наступні висновки щодо їхньої відповідності вимогам пунктів 8, 9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії». Наукові результати представлені повно, системно та у відповідних фахових виданнях. Матеріали конференцій повністю відображають основні наукові положення, висновки та рекомендації дисертації. Вони свідчать про систематичну роботу автора протягом 2023-2025 років.

Аналізуючи зміст дисертації Носової О.В., можна зробити висновок, що структура роботи є логічною, збалансованою та повністю відповідає вимогам до кваліфікаційних наукових праць на здобуття ступеня доктора філософії (PhD).

Аналізуючи вступну частину дисертації, можна дати професійну оцінку методологічному апарату дослідження. Робота вибудована грамотно, з дотриманням логічного зв'язку між метою, об'єктом, предметом та завданнями. Мета: Сформульована чітко («теоретико-емпіричне вивчення»), що передбачає як аналіз літератури, так і проведення експерименту. Об'єкт і предмет: Співвідносяться як ціле і частина. Об'єктом є саме явище (стресостійкість юнаків з травмою), а предметом - конкретні внутрішні сили (психологічні чинники), які на це явище впливають. Це правильний методологічний підхід. Завдання: Повністю розкривають мету. Послідовність завдань (теорія → рівень → чинники → апробація програми) є класичною і логічною для PhD-дослідження.

Результати дослідження пройшли широку публічну перевірку на провідних наукових майданчиках України та за кордоном. Апробація результатів дисертації проведена в повному обсязі. Кількість, рівень наукових форумів та наявність довідок про впровадження свідчать про те, що висновки автора є перевіреними, науково обґрунтованими та мають реальну цінність для сучасної системи психологічної освіти та практики.

2. Наукова новизна результатів. Наукова новизна дослідження не викликає сумнівів і полягає у наступному:

- **Вперше сформульовано** комплексне визначення «стресостійкості особистості юнацького віку з травматичним досвідом» як структурно-системної властивості, що охоплює п'ять вимірів (когнітивний, емоційний, поведінковий, ціннісно-смысловий та особистісно-ресурсний). Визначення не є загальнопсихологічним - воно враховує «динамічну властивість» молодої людини, яка перебуває у стані активного розвитку. Це відрізняє означене формулювання від визначень стресостійкості фахівців екстремальних професій (де стійкість більш статична) або дітей.

- **Виявлено та обґрунтовано** ієрархію чинників стресостійкості, де провідну роль відіграють проблемно-орієнтовані копінг-стратегії та емоційна стабільність.

- **Доведено**, що ціннісні орієнтації (зокрема духовність та альтруїзм) виступають потужним екзистенційним ресурсом, що забезпечує збереження цілісності «Я» в умовах стресу.

3. Теоретичне та практичне значення роботи. Теоретичне значення полягає у ґрунтовному синтезі класичних підходів (психодинамічного, КПТ, екзистенційного) для пояснення природи стресостійкості.

Практичне значення підтверджується розробкою та апробацією авторської корекційно-розвивальної програми. Особливої уваги заслуговує використання інтегративного інструментарію: арт-терапії, МАК та методів КПТ. Результати дослідження вже готові до впровадження в освітній процес ЗВО та роботу психологічних служб, що займаються реабілітацією молоді.

4. Оцінка змісту та структури дисертації. Робота побудована логічно.

- У першому розділі автор демонструє високий рівень володіння науковим апаратом, аналізуючи концепції від З. Фрейда до Т. Титаренко. Методологічне підґрунтя дисертації Носової О.В. характеризується комплексністю та поліпарадигмальністю, що є цілком виправданим з огляду на складність об'єкта дослідження. Обрану для дослідження тему розкрито у межах психодинамічного, біхевіористського, екзистенційно-гуманістичного когнітивно-поведінкового та гештальтистського підходів, що вказує на системно-інтегративний підхід у розумінні проблеми дослідження сутності стресостійкості. Обрана методологічна стратегія є цілісною, логічно несуперечливою та дозволяє всебічно розкрити чинники стресостійкості юнаків, враховуючи як глибинні внутрішні конфлікти, так і свідомі стратегії адаптації.

- **Другий розділ** містить опис репрезентативної вибірки та валідного діагностичного інструментарію. Аналіз експериментальної бази та вибірки дозволяє зробити висновок про високу якість організації емпіричної частини роботи. Широка географія та мультиінституційність: вибірка не обмежена одним закладом, включає залучення студентів з Києва, Бучі, Рівного, Львова та Білої Церкви. Вибірка дослідження є репрезентативною за обсягом (N=182) та збалансованою за територіально-галузевою ознакою. Експериментальний дизайн формульованого етапу (n=60) відповідає критеріям надійності та дозволяє здійснити коректну перевірку гіпотези про ефективність запропонованої програми. Участь профільних інституцій (Інститут зцілення травм) підсилює практичну значущість отриманих результатів. Другий розділ дисертації містить

грунтовний емпіричний аналіз, результати якого мають високу статистичну значущість ($p < 0,05$ та $p < 0,01$). Авторка не обмежилася констатацією низького рівня стресостійкості у травмованій молоді, а здійснила глибокий диференційний аналіз чинників, що дозволило виокремити пріоритетні мішені для подальшої психокорекційної роботи. Особливої уваги заслуговує висновок про домінуючу роль проблемно-орієнтованих копінгів та емоційної стабільності, що уточнює існуючі уявлення про механізми резильєнтності в юнацькому віці

• Третій розділ присвячено апробації програми, де за допомогою методів математичної статистики (кореляційний аналіз) доведено її ефективність.

5. Дискусійні положення та зауваження. Позитивно оцінюючи роботу в цілому, вважаю за необхідне висловити кілька побажань та запитань для дискусії:

1. У анотації зазначено, що з метою розвитку стресостійкості розроблено та апробовано «корекційно-розвивальну програму оптимізації стресостійкості особистості юнацького віку з травматичним досвідом з використанням активних соціально-психологічних методів навчання, завданнями якої були підвищення адаптивності та психологічного благополуччя молоді після пережитої травми», але на початку роботи не зазначалося про діагностику показників адаптивності та психологічного благополуччя. Якою методикою користувалися для їх визначення і як це корелює зі стресостійкістю?

2. Ще хочу зазначити, що стресостійкість як розвивається так і формується, а в роботі зазначається лише про розвиток. Важливо чітко розмежовувати ці поняття. Якщо йдеться про розвиток стресостійкості, то це процес якісних і кількісних природних змін у психіці людини. Вказуючи на розвиток стресостійкості ми досліджуємо вікові зміни реакції людини на стрес-фактори, дозрівання нервової системи, задатки темпераменту, про природне дозрівання рефлексивності. Формування стресостійкості – це цілеспрямований процес впливу на особистість через тренінгові вправи тощо. Яким чином здобувачка розмежовує ці процеси в роботі?

3. Оскільки у роботі авторка визначає «чинники», для підсилення наукової новизни можна було б додати регресійний аналіз або факторний аналіз. Це дозволило б сказати не просто «вони пов'язані», а «цей чинник впливає на стійкість на 30% більше, ніж інший».

4. У тексті роботи та у оформленні списку джерел зустрічаються поодинокі одруки та технічні огріхи, що не впливають на загальну високу якість роботи.

Висновок. Дисертація Носової О.В. «Психологічні чинники стресостійкості особистості юнацького віку з травматичним досвідом» є завершеною, самостійною науковою працею, яка вирішує важливе завдання сучасної психології. За науковою новизною, теоретичним і практичним значенням вона повністю відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261, пп. 6, 7, 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44,

а її автор Носова О.В., заслуговує на присудження наукового ступеня **доктора філософії за спеціальністю 053 Психологія** галузі знань 05 – Соціальні та поведінкові науки.

Офіційний опонент:

Доктор психологічних наук, доцент,
професор кафедри психології особистості
та соціальних практик Київського столичного
університету імені Бориса Грінченка

Когут О.О.

